

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ ТА ПОШИРЕННЯ ВІЛ/СНІДУ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Самофалов О.Л.,
к.ю.н., старший викладач

Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України

Шевченко Д.М.,
викладач

Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України

У статті досліджено проблеми захисту прав дітей, які потребують правового та соціального захисту.

Висвітлено роль шкільних закладів та вищих навчальних закладів у профілактиці злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків та поширення ВІЛ/СНІДУ серед неповнолітніх.

Викладено результати соціологічного дослідження щодо ефективності програми «Вибір: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед підлітків», її подальша популяризація у загальноосвітніх школах України.

Ключові слова: профілактика, злочин, наркоманія, ВІЛ/СНІД, проблеми, діти, програма, школа, популяризація.

Самофалов А.Л., Шевченко Д.М. / ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИКОВ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ВИЧ/СПИДА СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ / Черниговский юридический колледж Государственной пенитенциарной службы Украины, Украина

В статье исследованы проблемы защиты прав детей, нуждающихся в правовой и социальной защите.

Раскрыта роль школьных учреждений и высших учебных заведений в профилактике преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков и распространения ВИЧ/СПИДа среди несовершеннолетних.

Изложены результаты социологического исследования об эффективности программы «Выбор: профилактика наркомании, ВИЧ/СПИДа и преступности среди подростков», ее дальнейшая популяризация в общеобразовательных школах Украины.

Ключевые слова: профилактика, преступление, наркомания, ВИЧ/СПИД, проблемы, дети, программа, школа, популяризация.

Samofalov O.L., Shevchenko D.M. / CRIME PREVENTION IN DRUG TRAFFICKING AND THE SPREAD OF HIV/AIDS AMONG MINORS / Chernihiv Law College of the State Penitentiary Service of Ukraine, Ukraine

This article is about research on problems of protection of the least protected and most vulnerable society members which require legal and social support, and children need that the most.

International and National legislation was analyzed, particularly UN Convention on the Rights of a Child. This Convention was ratified by the Supreme Council of Ukraine, resolution from 27, February, 1991 that became valid since 27 September, 1991. Apart from that in 2003 and 2005 accordingly the Parliament of Ukraine ratified two additional protocols for the Convention on the Rights of a Child regarding selling children, child prostitution and child pornography as well participation in military conflicts that since that time became a part of the national legislation.

Main directions of the state policy, that aim to improve legislation on protection children, reforming governmental system of care on orphans and children deprived of parental care, development of network of institutions for children and institution on cooperation with public organizations, which take care of children, fight drug dependence, HIV/AIDS etc.

Main aspects of crime prevention among juvenile, relevance of early prevention, which should be started since elementary school, when character basics, attitude to others, behavior at home are formed, are showed.

Subjects of crime prevention among juveniles in Ukraine are explored, particularly the role of social and psychological services, representatives of department of education, teachers, social teachers, social services workers, workers of juvenile issues services, law-enforcement officers.

Special place is devoted to schools and higher education institutions due to their role in crime prevention in the sphere of illegal drug turnover and HIV/AIDS spread among juveniles.

The article contains findings of sociological research on effectiveness of the program.

Sociological research gives reasons for further promotion and development of the program: «Choice: prevention of drug abuse, HIV/AIDS and crime among adolescents» in general education schools of Ukraine.

Key words: prevention, crime, drug abuse, HIV/AIDS, problem, children, program, school, popularization.

В будь-якій правовій державі правове виховання – це один з найважливіших напрямків розвитку держави. Рівень її цивілізованості для суспільства визначається ставленням до найменш захищених та найбільш вразливих його членів, які потребують правового та соціального захисту, у першу чергу – до дітей.

Діти – це особлива соціально-демографічна група населення віком від народження до 18 років, яка має свої специфічні потреби, інтереси та права, але не володіє достатньою спроможністю відстоювати і захищати їх перед суспільством, протистояти ризику бути втягнутому у сферу вчинення правопорушень.

У ст. 6 Сімейного кодексу України зазначено:

– правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття;

– малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років;

– неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1].

Захист прав дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатися перш за все в декількох аспектах. Мова йде про закріплення певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини.

Україна взяла на себе ряд зобов'язань з покращення добробуту дітей, зокрема, підписавши Конвенцію ООН про права дитини. Ця Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789XII (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року [2]. Крім того, у 2003 та 2005 роках відповідно український Парламент ратифікував два Факультативні протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі ді-

тьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та щодо участі у збройних конфліктах, які (протоколи) з того часу стали частиною національного законодавства [3].

Охорону дитинства в Україні визначено стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Протягом періоду незалежності державою було здійснено суттєві кроки на шляху до захисту прав дітей, керуючись при цьому принципами першочергової турботи про дітей, пріоритетності прав дитини. Державна політика в Україні у сфері дитинства була протягом зазначених років спрямована на:

- удосконалення нормативно-правової бази охорони дитинства, в тому числі імплементацію норм міжнародного права до національного законодавства;
- реформування державної системи влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- розвиток мережі закладів і установ, що працюють в інтересах дітей;
- посилення міжсекторальної співпраці органів державної влади та посилення їх взаємодії з громадськими організаціями, які опікуються проблемами дитинства;
- боротьбу з наркозалежністю та ВІЛ/СНІДом;
- проведення інформаційної, роз'яснювальної роботи з сім'ями, в тому числі стосовно законодавства в сфері кримінальної юстиції;
- запровадження сучасних методів та форм роботи з дітьми, схильними до вчинення правопорушень;
- удосконалення моніторингу стану дитячої злочинності та дотримання прав дітей, що потрапили у конфлікт із законом тощо.

Сьогодні надто актуальною виступає проблема зростання злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків та поширення ВІЛ/СНІДу серед неповнолітніх.

Питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх досліджували такі відомі вчені, як: І. Башкатов, Г. Кашкар'юв, І. Козубовська, М. Костецький, О. Пилипенко, Г. Пономаренко, О. Сєвров, Т. Федорченко, Ю. Янченко та багато інших. Багато положень, які стосуються даної теми є загальноприйнятими, але стан злочинності серед неповнолітніх потребує подальшого удосконалення нормативно-правової бази, розробки більш ефективних заходів та програм, направлених на профілактику злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків та поширення ВІЛ/СНІДу серед неповнолітніх.

Мета статті – дослідження стану профілактичної діяльності суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх, популяризація та впровадження ефективних програм, пов'язаних із профілактикою злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків та поширення ВІЛ/СНІДу серед неповнолітніх.

Профілактика правопорушень серед неповнолітніх є передусім проблемою педагогічною і юридичною, бо вона пов'язана із вирішенням певного кола попереджувальних і виховних завдань. Тому в цій справі особливе місце повинна зайняти рання профілактика, яка має розпочинатися вже з початкових класів школи, коли закладаються основи характеру, ставлення до оточуючих, поведінки в побуті.

Статистика стверджує, що кількість правопорушень серед неповнолітніх не зменшується. Сьогодні в Україні усвідомлюють серйозність даної проблеми. Держава підтримує і спонукає всіх небайдужих приймати участь у розробці відповідних програм, направлених на профілактику правопорушень серед неповнолітніх. Тобто необхідно викрити основні проблеми правового забезпечення та регулювання і фактичної реалізації заходів попередження правопорушень серед дітей та запропонувати шляхи їх вирішення.

Одним із напрямів у боротьбі із правопорушеннями взагалі, та правопорушеннями неповнолітніх зокрема, є профілактична діяльність.

Загалом, під профілактикою правопорушень розуміють діяльність державних органів і громадськості, що

має системний характер як за комплексом заходів, так і за колом суб'єктів, які її здійснюють, спрямовану на недопущення виникнення, усунення, послаблення або нейтралізацію причин та умов злочинності, окремих її видів та конкретного злочину.

Головними завданнями уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї та молоді і служб у справах неповнолітніх є розробка і реалізація власних та підтримка громадських проектів програм соціального спрямування з метою забезпечення та реалізації прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх, запобігання вчиненню ними правопорушень (ст. 4 Закону України від 24 січня 1995 року «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх») [4].

Крім того профілактика правопорушень серед неповнолітніх в Україні проводиться зусиллями соціально-психологічних служб, представників Управління освіти та науки в областях, педагогів, соціальних педагогів, працівниками соціальних служб, служб у справах неповнолітніх, співробітниками правоохоронних органів, студентами та курсантами педагогічних та юридичних навчальних закладів.

Правове виховання школяра, з одного боку, орієнтує на вирішення конкретних завдань, що стоять перед учнями сьогодні, а, з іншого, повинно дати школяреві перспективу на майбутнє. Суть правового виховання саме у перспективності: необхідно навчити кожну молоду людину не тільки виконувати вимоги закону, а й проявляти активність у здійсненні законності і встановленого правопорядку.

Правове виховання – це складова частина виховання в цілому. Але правове виховання впливає не тільки на свідомість, а й на відповідну сторону поведінки, формує переконаність у необхідності суворого додержання законів, прав та обов'язків. Кінцевим результатом правового виховання є реальні справи, вчинки у сфері правових відносин, які свідчать про дієвість правового виховання.

Загальна мета та конкретні завдання правового виховання вирішуються в процесі навчальної діяльності. Через шкільну систему відбувається протидія багатьом суспільним викликам, включаючи вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління, вчинення правопорушень.

Школі відводиться ключова роль в організації та проведенні профілактики:

1. школа є основним освітнім полігоном;
2. школа є основним місцем соціальної комунікації дітей;
3. школа є добре оснащеною для проведення програм профілактики;
4. школа є місцем ефективного попередження вживання алкоголю; наркотиків, тютюнопаління, вчинення правопорушень;
5. вразливі категорії школярів перебувають у центрі уваги;
6. шкільні профілактичні програми підтримуються місцевими органами влади;
7. шкільні навчальні плани передбачають спеціально виділені години для проведення виховних заходів.

Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні визначає основні напрями даної проблеми. Шляхи реалізації Концепції передбачають удосконалити систему профілактики дитячої злочинності на основі застосування відновних та проактивних методик, підтримку волонтерських програм щодо роботи з неповнолітніми, залучення студентів вищих навчальних закладів відповідного освітнього спрямування до соціально-психологічного патронажу дітей, які тримаються у спеціальних виховних установах, а також тих, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ [5].

Викладачі, курсанти та студенти Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України активно беруть участь у профілактиці правопорушень

серед учнів загальноосвітніх шкіл м. Чернігова. У 2003 році було апробовано профілактичну програму «Освіта проти наркотиків», підготовлену Чернігівською громадською організацією Центр профілактики «Вибір» у семи восьмих класах загальноосвітніх шкіл м. Чернігова. Управління освіти та науки в Чернігівській області вивчило даний досвід, розглянуло і схвалило його на нараді заступників директорів шкіл м. Чернігова з виховної роботи у 2004 році. З 2012 року сферу профілактичних заходів із школярами було розширено відповідно до нової програми «Вибір: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед підлітків».

Головна мета даної профілактичної Програми:

- роз'яснення прав і обов'язків кожної дитини відповідно до міжнародного та національного законодавства;
- формування потреб та умінь активно захищати в установленому законом порядку свої права та законні інтереси інших осіб;
- попередження протиправної поведінки;
- формування негативного ставлення до вживання спиртних напоїв, тютюну, протидія незаконному обігу наркотиків [6, с. 9].

Крім того, студенти, курсанти в процесі проведення занять мають можливість реалізувати свої знання та вміння, отримані під час навчання та набути практичні навички спілкування із різними верстами населення.

Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України погодив план проведення занять по програмі «Вибір: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед підлітків» у загальноосвітніх школах №№ 1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 27, 31, 34 м. Чернігова із Управлінням освіти та науки в Чернігівській області на 2013-2015 навчальні роки.

Для висвітлення результатів ефективності проведення такого роду занять, було проведено соціологічне дослідження поглядів заступників директорів з виховної роботи, соціальних педагогів вищезазначених шкіл щодо актуальності та оптимального шляху проведення даної Програми в загальноосвітніх школах. Опитано 26 респондентів. Результати та висновки наведені нижче.

1. Ви вважаєте, що проведення в школах програми «Вибір: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед підлітків» є заходом:

- необхідним – 26;
- доцільним – 0;
- шкідливим – 0.

Отже, перше питання переконливо вказало на необхідність реалізації даної Програми.

2. На Вашу думку, скільки уроків має включати подібна програма:

- десять уроків – 22;
- п'ять уроків – 4;
- один урок – 0;
- інше (вказати) – 0 (важко визначити).

Більшість працівників школи (84 %) погоджуються на максимальне розгортання Програми профілактики наркоманії, виділяючи для неї 10 уроків. Лише 16 % респондентів вважає, що достатньо 5 уроків.

3. В яких класах вперше потрібно проводити Програму:

- в десятих – 0;
- в восьмих – 21;
- в п'ятих – 5;
- інше (вказати) – 0.

Відтак, більша частина опитаних вважає за необхідне проведення Програми саме у 8-х класах (81 %). 19 % відсотків віддали перевагу реалізації Програми з 5 класів.

4. Хто повинен проводити Програму:

- класні керівники, соціальні педагоги – 1;
- співробітники міліції – 6;
- студенти ВУЗів – 15;
- інше (вказати) – 4.

Серед головних тренерів Програми респонденти бачать студентів Вузів (58 %), працівників міліції (23 %), інших осіб (16 %). Програму мають реалізовувати соціальні педагоги і студенти, 3 % – класні керівники і соціальні педагоги).

5. Чи бажаєте Ви особисто допомогти курсантам, студентам в проведенні даної Програми:

- так (яким чином) – 23;
- ні (чому) – 3.

88 % опитаних респондентів готові допомогти реалізації Програми профілактики наркоманії, пропонуючи при цьому широке коло видів допомоги.

Таким чином, респонденти позитивно оцінюють залучення курсантів, студентів для проведення програми «Вибір: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед підлітків» і вважають за необхідне продовжити та розвивати Програму в загальноосвітніх школах України, тому вона є необхідною та актуальною на сьогоднішній день і потребує розширення профілактичних заходів у перспективі.

Підсумовуючи викладене можна зробити **висновки**:

1. Сучасне законодавство тільки у загальних рисах визначає заходи профілактики злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків та поширення ВІЛ/СНІДУ серед неповнолітніх.

2. Відсутнє належне матеріально-фінансове забезпечення проведення профілактичної роботи серед неповнолітніх.

3. Немає чіткої координації та взаємодії на місцях між суб'єктами проведення профілактичних заходів у сфері незаконного обігу наркотиків та поширення ВІЛ/СНІДУ серед неповнолітніх.

4. Ефективно відстоювати і захищати права дітей, протистояти ризику бути втягнутому у сферу вчинення правопорушень можливо тільки шляхом активної цілеспрямованої роботи, яка базується на досконалому нормативно-правовому регулюванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сімейний Кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2947-14](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2947-14).
2. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b09.
4. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх : Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/20/95-vr/ed20030425>.
5. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.
6. Рябуха В. Вибір : профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед підлітків / В. Рябуха. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2011. – 120 с.